

**Posudek monografie Jakuba Jirsy *The Ergon Argument in Aristotle's Ethics*
předložené jako habilitační práce v oboru Filosofie na FF UK**

„Říkáme-li, že blaženost je to nejlepší, je to asi něco, na čem se lze shodnout, ale je už také třeba říci něco jasnějšího o tom, co [blaženost] je. To by se mohlo podařit, kdybychom dokázali uchopit, co je dílo člověka. Neboť jako se zdá, že pro pištce, sochaře i kteréhokoli jiného odborníka a vůbec pro každého, kdo něco dělá a nějak koná, tkví dobro a dobrý způsob konání v tomto díle, mělo by totéž platit i pro člověka [jako takového], má-li člověk [jako takový] nějaké své dílo.“ (EN I 6, 1097b22–28)

Těmito slovy uvádí Aristotelés v *Etice Nikomachově* tzv. „argument z díla“, kde slovo „dílo“ (řec. *ergon*) označuje činnost, která je charakteristická pro určitou bytost nebo věc a v níž se tato bytost nebo věc svým charakteristickým způsobem uskutečňuje. Dílem sekery je například sekání, dílem oka vidění, dílem sochaře sochání. Otázka, zda nějaké dílo náleží člověku jako člověku, pak Aristotelovi slouží k vyjasnění otázky, co je obecně vzato cílem lidského života. Kdyby se nám podařilo něco takového uchopit, získali bychom východisko k obecnému zkoumání lidského jednání a charakteru, které se nazývá etikou. Takové zkoumání má nejen svou teoretickou zajímavost, ale je také podle Aristotela základem správného uspořádání obce.

Argument z díla hraje tedy v Aristotelově etice, a potažmo i v jeho politické filosofii, důležitou roli. Jeho zajímavost tkví mimo jiné v tom, že odlišuje Aristotelův eudaimonismus od většiny tzv. etik ctností, jak byly v anglosaském prostředí postupně navrhovány od 50. let 20. století v polemické reakci proti deontologickým a konsekvencialistickým etikám. A ačkoli jde o téma, jemuž se žádná studie o Aristotelově etice nevyhne, monograficky dosud, pokud je mi známo, nebylo zpracováno. Předložená práce navíc klíčová místa *Etiky Nikomachovy* zasazuje do širšího kontextu Aristotelova myšlení, vyznačeného už Platónovou *Ústavou* a některými dalšími dialogy, dále pak zlomky Aristotelova raného spisu *Protrephtikos* a konečně téhož autora *Etikou Eudémovou*. Výsledkem je překvapivá vývojová perspektiva, která argument z díla i některé otázky s ním spojené (především otázku po vztahu mezi teoretickými a praktickými ctnostmi) staví do nového světla.

Obsah jednotlivých kapitol lze stručně shrnout takto:

Pro Platóna je „dílo“ klíčem k pojmu spravedlnosti a spravedlivého jednání: jednat spravedlivě znamená konat své dílo, tedy to, co právě jednajícímu přísluší nebo co dělá nejlépe. To se týká jak dělby práce v rámci obce, kde každý přispívá k celkovému prospěchu podle svého přirozeného nadání, tak rozlišení typů činností odpovídajících jednotlivým částem duše – žádostivé, vznětlivé a rozumové.

V Aristotelově *Protrephtiku* přichází argument z díla ke slovu v souvislosti s otázkou, proč se má člověk věnovat filosofii. Podle Aristotela je tomu tak proto, že filosofie vede ke šťastnému či blaženému životu. Dává totiž člověku přístup k jakýmsi přirozeným „měřítkům“ (ὄποι), která člověku umožňují v každé situaci poznat, co je spravedlivé, dobré a prospěšné. Právě v tomto poznání tkví podle Aristotela specifické dílo člověka, jehož naplňování vede k blaženosti. Důležitým tématem, které spojuje *Protrephtikos* s Aristotelovými etickými díly, je vztah mezi teoretickým a praktickým aspektem tohoto poznání. Poznání, které nabízí filosofie, je na jedné

straně teoretické, ale na druhé straně se v něm uskutečňuje schopnost, kterou Aristotelés nazývá *frónésis* a podle níž se řídíme v každodenním jednání. Podle raného Aristotela je tedy filosofie teoretická i praktická zároveň. Neznamená to, že praktická rozumnost se jinak uskutečňovat nemůže, je-li však spojena s filosofií, zdokonaluje se v poznání (*epistéme*). Podle Jirsy tak v *Protreptiku* Aristotelés rozlišuje dílo praktické rozumnosti samé, a dílo téže rozumnosti zdokonalené poznáním přírody (a jejích „měřítek“).

Je však zřejmé, že s tímto závěrem nebyl Aristotelés spokojen a dále otázku po vztahu mezi praktickou a teoretickou rozumností promýšlel. Jirsa přesvědčivě ukazuje (kap. 3), že *Eudémova etika* navazuje na motivy nadhozené v *Protreptiku*, avšak soulad mezi teoretickým a praktickým poznáním se pokusí vyložit méně komplikovaně. Klíčový rozdíl se opět týká toho, co je specifickým „dílem“ člověka. Pojem díla se objevuje v souvislosti s otázkou, co je dobrý život a v čem tedy, což je zde totéž, spočívá blaženost. Aristotelés upouští od rozlišení mezi dílem praktické rozumnosti a dílem téže rozumnosti zdokonalené filosofií, a namísto toho postuluje dílo jediné: činnost, v níž se uskutečňuje to, co je v člověku nejlepší. Tím, co je v člověku nejlepší, však není jen praktická rozumnost, ani jen rozumnost teoretická, nýbrž určitá dokonalost duše, která obě tyto ctnosti zahrnuje a kterou Aristotelés nazývá *kalokagathia*.

Poslední dvě kapitoly jsou věnovány *Etice Nikomachově*. I zde, podobně jako v *Etice Eudémově*, slouží argument z díla k vymezení pojmu blaženosti jakožto činnosti duše, v níž se uskutečňuje to, co je v duši nejlepší. Touto činností je však teoretické poznání, jako by snad dílem, o něž v lidském životě jde, bylo právě toto. To je však podivné nejméně ze dvou důvodů. Jednak teoretické poznání je činnost, která podle Aristotelovy představy nenáleží jen lidem, nýbrž i bohům, a nešlo by tedy o dílo člověka jakožto člověka. Za druhé, pokud je tím, co člověku v pravém slova smyslu náleží, poznání, pak není jasné, proč by měl člověk usilovat o jiné než teoretické ctnosti. Jirsovo řešení této hojně diskutované otázky vychází z náhledu, že blaženost není v optice *Etiky Nikomachovy* totéž jako dobrý nebo blažený život. Zatímco blaženost člověka se podobá blaženosti bohů, dobrý život člověka je jiný než život boha. Je to život bytosti, která je nejen rozumná, ale i společenská, a její lidství se uskutečňuje v jednání. Praktická rozumnost (*frónésis*) je tedy nutnou podmínkou toho, aby člověk dělal to, co mu jako člověku přísluší, jinak řečeno, aby dělal své dílo. Není to však podmínka postačující k tomu, aby byl život člověka blažený, neboť tím může být jen ve vztahu k tomu, co je blažeností v pravém slova smyslu, tedy k činnosti teoretické, poznávací, která není pro praxi, ale pro poznání samo.

Celkové zhodnocení

Zpracovat antickou filosofickou látku způsobem, který je exegeticky spolehlivý, věcně zajímavý a zároveň objevný, není snadný úkol. Jirsovi se to v předložené práci podařilo. Práce je v živém kontaktu s nejnovějším badáním, ale sama do současné diskuse přináší nové, a podle názoru recenzenta i přesvědčivé, podněty. Zkoumáním se jako Ariadnina nit vine otázka po vztahu mezi teorií a praktickými ctnostmi, která se dotýká samotného jádra Aristotelovy etiky. Jirsova vývojová perspektiva ukazuje, jak obtížně se Aristotelés s touto otázkou potýkal, než dospěl k uspokojivému řešení. Výklad tohoto řešení, založený na rozlišení blaženosti a blaženého života, patří podle mého mínění k největším přínosům práce, stejně jako pokus vyložit inkluzivní (teorii i praxi zahrnující) pojetí blaženosti v *Etice Eudémově* ve světle *Protreptiku*.

Tato práce bezpochyby splňuje nároky kladené na habilitační práci v oboru filosofie. Je to (v mezinárodním měřítku) výrazný příspěvek k odborné diskusi o Aristotelově etice, který se snad dříve či později dočká vydání v některém z prestižních nakladatelských domů. Z tohoto důvodu ji doporučuji k habilitačnímu řízení.

Jako podnět k diskusi v rámci obhajoby nabízím tři otázky:

1. Pokud správně rozumím autorovu řešení, dobrý lidský život je ten, v němž přichází k dílu praktická rozumnost, tedy ctnost výsostně politická, ale blažený je tento život jen natolik, nakolik je spjatý s teoretickým poznáváním. Jaký je to vlastně život? Je to život politický, nebo filosofický? Jinak řečeno, je to život politika, který jedná s vědomím toho, že nejvyšším dobrem, o něž člověk může usilovat, je poznání, anebo je to život filosofa či vědce, který se podílí na praktických záležitostech obce? A pokud to druhé, znamená to, že filosof či vědec je v pravém slova smyslu člověkem jen natolik, nakolik je zároveň politicky činný?
2. Jirsa na jednom místě poznamenává, že v MacIntyrově etice ctností, navazující na Aristotela, není místo pro argument z díla. Jaké má tato absence filosofické důsledky? V čem se Aristotelův pojem blaženosti zásadně odlišuje od pojmu „happiness“ v moderních etikách ctnosti (nebo konkrétně u MacIntyry)?
3. Jirsa upozorňuje, že argument z díla, zvláště v podobě, jak je rozpracován v *Etice Nikomachově*, navazuje na některé předpoklady Aristotelovy zoologie. O které předpoklady se jedná? Může být takto naznačená souvislost mezi zoologií a etikou inspirativní i pro současné etické teorie, a pokud ano, v jakém ohledu?

V Praze dne 21.6. 2021

Matyáš Havrda, Ph.D.
Filosofický ústav AVČR